

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-4-68-37>

УДК 343.343.3(477)

Тадика Є.Д.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ЩОДО ДЕКРИМІНАЛІЗАЦІЇ ХУЛІГАНСТВА В УКРАЇНІ

Анотація. У статті аналізується поняття хуліганства як кримінально-караного злочину та адміністративного правопорушення. Я вважаю, що в умовах сьогодення майже кожен злочин є грубим порушенням громадського порядку. А тому запропоновано декриміналізувати даний злочин через відсутність тої суспільної небезпечності, за якої злочин було введено до кримінального законодавства, та закріпити його склад тільки у законодавстві про адміністративні правопорушення. На думку автора, недоцільно зберігати ст. 296 Кримінального кодексу України (далі – ККУ), бо відповідальність за всі дії, які можуть розцінюватись як хуліганство, вже закріплені в інших статтях Особливої частини Кодексу.

Ключові слова: хуліганство, суспільна небезпека, декриміналізація, громадський порядок.

Tadyka Yehor

Yaroslav Mudriy National Law University

ABOUT DECRIMINALIZATION OF A HOOLIGANISM IN UKRAINE

Summary. A special place in tort law is the category of a «hooliganism», for which criminal and administrative liability is foreseen. The article analyzes the notion of hooliganism as a criminal offense and an administrative offense. I believe that in today's situation almost every single criminal is a gross violation of public order. Therefore, it is proposed to decriminalize the crime in the absence of the social danger in which the crime was introduced into criminal law, and to consolidate its composition only in the legislation on administrative offenses. According to the author, it is impractical to preserve the article. 296 of the Criminal Code of Ukraine, because responsibility for all actions that can be considered as hooliganism are already enshrined in other articles of the Special Part of the Code. This state of affairs objectively makes it possible to resolve the question of the justification of the consolidation of administrative responsibility for committing small hooliganism, which in turn causes analysis of petty hooliganism. The decriminalization of a crime indicates the recognition by the legislator of a reduction in the level of social danger of such an offense, but not about the complete abolition of the responsibility for his commission, which in turn can once again find its reflection in the norms of administrative law. The supremacy of the private over the public becomes more and more evident every day. The law, as a reflection of public consciousness, must respond to such changes, so the private foundations of the protection of public relations should be reflected in the tort law of Ukraine.

Keywords: hooliganism, public danger, decriminalization, public order.

Постановка проблеми. Кількість випадків засудження осіб до відбування кримінального покарання за хуліганство хоч і йде на спад з роками, але, незважаючи на це, загальний показник засуджених осіб за цей злочин є доволі високим. За офіційними даними Генеральної прокуратури України у 2018 році в цілому по Україні було зареєстровано 10462 злочинів проти громадського порядку та моральності, з них 61% це хуліганство, тобто близько 6382 випадків [1]. Нині закріплення хуліганства у кримінальному законодавстві не відповідає суспільній небезпеці такого діяння, оскільки в суспільстві відбулися зміни морально-етичних орієнтирів, через що типове хуліганство не представляє тієї суспільної небезпеки для пересічного громадянина, якій слід запобігати кримінальними покараннями. Тим більше, відповідальність за подібні дії вже закріплена в інших статтях Особливої частини ККУ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Недоліки кримінальної відповідальності за хуліганство досліджували багато вчених-юристів, зокрема Бантишев О.Ф., Борисов В.І., Грищук В.К., Дзюба В.Т., Івахненко О.А., Картавцев В.С., Мельник М.І., Навроцький В.О., Наклович М.Л., Налуцишин В.В. та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У своїх наукових працях, вчені досі не приділяли ретельної уваги питанню декриміналізації хуліганства, судовій практиці

та успішному іноземному досвіду держав, що не містять у своєму кримінальному законодавстві такого злочину як хуліганство.

Метою статті, відповідно, є обґрунтування необхідності декриміналізації хуліганства та виключення статті 296 з ККУ а також звернення уваги на особливості правової конструкції статті 296 ККУ задля з'ясування специфіки окремих дій, які дозволяли б виокремити хуліганство як окремих злочин.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до диспозиції статті 296 ККУ, хуліганство – грубе порушення громадського порядку з мотивів явної неповаги до суспільства, що супроводжується особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом родовим об'єктом хуліганства є громадський порядок, визначення якого не отримало свого законодавчого закріплення [2]. Але кожне правопорушення посягає на громадський порядок і може завдати або завдає йому шкоди, адже ігнорування передбачених законом норм поведінки і є порушенням цього громадського порядку. Підтвердженням цього є той факт, що місце вчинення злочину (громадське, публічне чи ні) не має ніякого значення для кваліфікації, про що буде зазначено під час дослідження об'єктивної сторони.

Крім того, на думку Івахненко О.А., коло хуліганських діянь не обмежується лише тими діями, ознаки яких передбачені у складі злочину, котрий міститься у статті закону під назвою «Хуліганство».

Хуліганські діяння охоплюють будь-які злочини, вчинені хоча б з інших мотивів, але з очевидним для винного грубим порушенням громадського порядку [3]. До таких злочинів перш за все слід віднести ті, про вчинення яких з хуліганських мотивів прямо вказується у відповідній статті ККУ, а саме: умисне вбивство з хуліганських мотивів (п. 7 ч. 2 ст. 115 ККУ); наруга над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого, вчинені з хуліганських мотивів (ч. 3 ст. 297 ККУ); жорстоке поводження з тваринами з хуліганських мотивів (ст. 299 ККУ). Хоча в реальній дійсності з хуліганських мотивів вчиняється значно більше видів злочинів, особливо таких, які раніше кваліфікувалися за складом хуліганства, але відповідно до чинного ККУ підпадають під ознаки окремих самостійних статей: перешкоджання здійсненню релігійного обряду (ст. 180 ККУ); завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності (ст. 259 ККУ); самовільне без нагальної потреби зупинення поїзда (ст. 283 ККУ); наруга над державними символами (ст. 338 ККУ) тощо.

На підтвердження цього у п. 4 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про хуліганство» від 22 грудня 2006 р. № 10 (далі – ППВСУ № 10) вказується наступне: «Дії, що супроводжуються погрозами вбивством, завданням побиттів, заподіянням тілесних ушкоджень, вчинені винним щодо членів сім'ї, родичів, знайомих і викликані особистими неприязними стосунками, неправильними діями потерпілих тощо, слід кваліфікувати за статтями КК, що передбачають відповідальність за злочини проти особи. Як хуліганство зазначені дії кваліфікують лише у тих випадках, коли вони були поєднані з очевидним для винного грубим порушенням громадського порядку з мотивів явної неповаги до суспільства та супроводжувались особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом» [4].

Під час дослідження недоліків конструювання статті 296 ККУ, питання постає в законодавчому визначенні «грубого порушення», мотиву «явної неповаги до суспільства», а також «особливої зухвалості та виняткового цинізму». Більш того, законодавчо навіть не визначено поняття «громадського порядку».

Судове тлумачення на основі вивчення судової практики та аналізу судової статистики хуліганства здійснив Верховний Суд України. Він у ППВСУ № 10 (п. 5) відзначив, зокрема, що «за ознакою особливої зухвалості хуліганством може бути визнано таке грубе порушення громадського порядку, яке супроводжувалось, наприклад, насильством із завданням потерпілій особі побиттів або заподіянням тілесних ушкоджень, знущанням над нею, знищенням чи пошкодженням майна, зривом масового заходу, тимчасовим припиненням нормальної діяльності установи, підприємства чи організації, руху громадського транспорту тощо, або таке, яке особа тривалий час уперто не припиняла».

Хуліганством, яке супроводжувалось винятковим цинізмом, можуть бути визнані дії, поєднані з демонстративною зневагою до загальноприйнятих норм моралі, наприклад, проявом безсоромності чи грубої непристойності, знущанням над хворим, дитиною, особою похилого віку та ін.».

Що стосується «грубого порушення» та мотиву «явної неповаги до суспільства», то тут ні законодавець, ні судова практика не дає жодних визначень. Івахненко О.А. під грубим порушенням громадського порядку розуміє юридичне визначення характеру і ступеня порушення громадського порядку, що розкриває кримінально-правовий зміст цього діяння (явна неповага (зневага) до ustalених етичних, моральних, правових норм, традицій тощо). Явною неповагою до суспільства він вважає навмисні активні дії винуватої особи, змістом яких є особлива зухвалість або винятковий цинізм ситуативного характеру як прояв аморального, цинічного, зверхнього ставлення до прав, свобод та законних інтересів невизначеного кола людей, інтересів юридичних осіб, суспільства або держави, що порушують спокій життєдіяльності як одного, так і багатьох громадян [5].

На думку Яценка С.С., «мотив явної неповаги до суспільства характеризується усвідомленим спонуканням зневажливого ставлення до громадського порядку, ігноруванням існуючих у суспільстві елементарних правил поведінки, моральності, добропристойності. Таке ставлення проявляється в поступках особи, стає відкрито вираженим, очевидним як для самого винного, так і для інших осіб» [6].

Разом з тим, навіть дотримуючись зазначених визначень, все-таки є не зрозумілою межа між зухвалістю та особливою зухвалістю, цинізмом та винятковим цинізмом.

Незважаючи на недоліки конструкції статті, можна звернути увагу на те, що кримінальне законодавство зарубіжних країн взагалі не містить і ніколи не містило такого складу злочину, як хуліганство. Досліджувана стаття закріплює відповідальність за посягання на ті суспільні відносини, які вже охороняються кримінальним законом: життя, здоров'я, власність, довкілля. Українське ж законодавство закріпило склад такого правопорушення не тільки у кримінальному, а й у адміністративному законах. Так відповідно до ст. 173 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), дрібне хуліганство визначається як «нецензурна лайка в громадських місцях, образливе чіпляння до громадян та інші подібні дії, що порушують громадський порядок і спокій громадян» [7]. Окремого дослідження потребує визначення «інших подібних дій». Вочевидь, законодавець у ст. 173 КУпАП заклав зовсім інший зміст, ніж у ст. 296 ККУ, що наділяє суд дискреційними повноваженнями під час вирішення питання відповідальності винної особи і є ще одним досить вагомим аргументом на користь декриміналізації хуліганства як злочину.

У свою чергу, декриміналізація законодавцем певного злочину свідчить про реальне зниження суспільної небезпечності певного правопорушення. Але для запобігання повного скасування відповідальності за хуліганство, його склад повинен залишитись у законодавстві про адміністративні правопорушення. В такому разі, стаття 173 КУпАП також потребує змін, щоб закріпити перелік конкретних дій (оскільки хуліганство не може вчинятися шляхом бездіяльності), що будуть виражати об'єктивну сторону такого правопорушення.

Наступним аргументом на користь тієї ж думки є, проведене Книженко О.О. та іншими науковцями, опитування пересічних громадян, які не мають спеціальних знань в галузі права, яке показало, що із 100 опитаних респондентів 75% розуміють поняття «хуліганство» саме як дрібне правопорушення, 14% – аморальні, антисуспільні дії, за вчинення яких в Україні не передбачена відповідальність і лише 11% розуміють хуліганство як злочин [8].

Звичайний громадянин не сприймає тієї суспільної небезпеки, яка закріплена за хуліганством у кримінальному законодавстві і пояснення цьому знаходить своє відображення в історії. Хуліганство як окремий злочин набуло свого поширення під час радянської держави, коли існувала потреба захищати інтереси громади та держави, а не індивіда, коли публічний інтерес мав значну перевагу над приватним. За наших часів така потреба зникла, боротьба з хуліганями не представляє собою таких масштабів, як це було більш чверть століття тому.

За дослідженням Додурова О.О. та Хавронюка М.І., стаття 296 КК є однією із тих статей, за якими суди найчастіше засуджують до реального позбавлення волі. Наприклад, саме до такого покарання у 2012 р. засуджено 15,0%, а у 2013 р. – 13,2% хуліганів. Судячи із суворості покарання, що призначається судами від імені держави, хуліганство є більш небезпечним для держави і суспільства злочином, ніж, скажімо, злочини у сфері службової діяльності і злочини проти довкілля (для порівняння: в 2012/2013 р. до реального позбавлення волі засуджено 6,5/2,4% службових осіб, які вчинили службове підроблення, і лише 1,5/1,0% осіб, які вчинили злочини проти довкілля). Найбільша проблема криміналізації хуліганства полягає у тому, що ст. 296 КК переважана оціночними ознаками, які слідчі, прокурори і суди застосовують практично кожен на свій розсуд [9].

Нині така практика продовжується: Апеляційний суд Вінницької області 13 серпня 2014 року у справі № 127/226/14-к обвинувальним вироком призначив двом особам покарання у вигляді позбавлення волі на 4 роки по ч. 2 ст. 296 ККУ за те, що в період часу з 00:00 до 02:00 години, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння в дворі будинку, безпричинно з хуліганських спонукань та мотивів явної неповаги до суспільства, проявляючи особливу зухвалість грубо порушили громадський порядок. Дві особи протягом тривалого часу порушували спокій громадян, що проживали у зазначеному будинку, а саме безпричинно наносили удари руками та ногами по автомобілю, чим пошкодили його. На зауваження користувача автомобіля реагували брутальною лайкою в бік останньої. В зв'язку з нанесення ударів по вказаному автомобілю, неодноразово спрацювала встановлена на ньому сигналізація, що в свою чергу заважало нормальному відпочинку громадян у пізню пору доби. Внаслідок їхніх дій вказаний автомобіль, а саме задні ліві двері та капот, пошкоджено, чим було завдано матеріальну шкоду власнику в сумі 2 965, 19 грн [10].

Для порівняння, за ст. 194 ККУ (умисне знищення або пошкодження чужого майна, що заподіяло шкоду у великих розмірах) максимальна

межа покарання передбачає позбавлення волі до трьох років. У п. 3 примітки до ст. 185 ККУ визначено, що у великих розмірах визначається злочин, що вчинений особою чи групою осіб на суму, яка в двісті п'ятдесят і більше разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян на момент вчинення злочину. НМДГ станом на 2014 рік складав 609 грн (у 2019 р. 960.50 грн), а для великих розмірів, потрібно були завдати шкоди мінімум на 152 250 грн і навіть за це покарання було б менш жорстким. Отже, суспільна небезпека хуліганства явно не відповідає покаранню та кримінальній відповідальності взагалі.

Ще одним з негативних наслідків закріплення хуліганства у Кримінальному кодексі України є існування таких ситуацій, коли правоохоронні органи затримують порушника громадського порядку, але за відсутності в його діях складу будь-якого злочину, особу все одно притягують до відповідальності за хуліганство. Така ситуація склалась за відсутністю у статті 296 ККУ переліку конкретних дій, які б дозволяли зробити обґрунтований висновок про вчинення особою саме хуліганства.

Висновки і пропозиції. Збереження хуліганства у кримінальному кодексі, тобто визнання його злочином, є цілком недоцільним згідно з багатьма чинниками. Суспільна небезпечність хуліганства, згідно з судовою практикою, статистикою засуджень осіб до реального позбавлення волі, у порівнянні з іншими більш небезпечними злочинами та буквально з думкою пересічних громадян щодо цього злочину, явно не відповідає дійсності.

Аналіз хуліганства в розрізі чинного законодавства та окреме дослідження конструкції та суспільної небезпечності цього злочину дозволяють зробити висновок про відсутність необхідності збереження складу такого злочину у ККУ. Усі дії, які можуть бути сприйняті правоохоронними органами чи судом в якості хуліганства, вже закріплені в інших статтях ККУ – умисне легке тілесне ушкодження (ст. 125 ККУ), погроза вбивством (ст. 129 ККУ), умисне знищення або пошкодження майна (ст. 194 ККУ), незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами (ст. 263 ККУ), опір представникові влади, працівникові правоохоронного органу (ст. 342 ККУ) тощо. Сама по собі стаття 296 ККУ не визначає жодної реальної дії, яка б дозволила виокремити хуліганство в окремий злочин зі своїм власним об'єктом посягання.

Зарубіжні країни, які не закріплюють хуліганство у своєму кримінальному законодавстві, демонструють успішний приклад того, що декриміналізація не може негативно вплинути на виконання завдань Кримінального кодексу України з охорони прав і свобод людини, власності, громадського порядку та безпеки.

За результатами дослідження пропонується:

1. Виключити ст. 296 «Хуліганство» з ККУ.
2. Викласти ст. 173 КУпАП «Дрібне хуліганство» в іншій редакції: змінити назву статті на «Хуліганство» (оскільки стаття ККУ «Хуліганство» буде декриміналізована); закріпити більш широкий перелік дій, які визнаються хуліганством; значно збільшити штрафні санкції за таке правопорушення.

Список літератури:

1. Статистична інформація про стан злочинності та результати прокурорсько-слідчої діяльності. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113653&libid=100820
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341–III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/2341-14>
3. Івахненко О.А. Хуліганські діяння: загальне поняття та об'єкти злочинів. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 1. С. 261–265.
4. Про судову практику у справах про хуліганство. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 22 грудня 2006 р. № 10. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/va010700-06>
5. Івахненко О.А. Об'єктивна сторона хуліганських діянь. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2015. № 1. С. 151–160.
6. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / відп. ред. С.С. Яценко. 4-те вид., переробл. та допов. Київ : А.С.К., 2005. С. 610.
7. Кодекс України про адміністративні правопорушення. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/80732-10>
8. Книженко О.О., Іванцов В.О., Корнієць П.Ю. Актуальні питання відповідальності за вчинення хуліганства. *Юрист України*. 2013. № 1. С. 92–98.
9. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право : Навчальний посібник / За заг. ред. М.І. Хавронюка. Київ : Вайте, 2014. 944 с.
10. Справа № 127/226/14-к – Апеляційний суд Вінницької області від 13 серпня 2014 р., м. Вінниця. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40291730>

References:

1. Statystychna informatsiya pro stan zlochynnosti ta rezul'taty prokurors'ko-slidchoyi diyal'nosti [Statistical information on the state of crime and the results of prosecutorial and investigative activities] (electronic resource). Available at: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113653&libid=100820
2. Kryminal'nyy kodeks Ukrayiny vid 05.04.2001 r. № 2341–III // Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny. 2001. № 25-26. St. 131. [The Criminal Code of Ukraine Code of Ukraine; Code, Law on April 5, 2001 № 2341-III] (electronic resource). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/2341-14>
3. Ivakhnenko O.A. (2015). Khulihans'ki diyannya: zahal'ne ponyattya ta ob'yekty zlochyniv [Hooligan Acts: General Concept and Objects of Crimes]. *Journal of the Kyiv University of Law*, no. 1, pp. 261–265.
4. Pro sudovu praktyku u spravakh pro khulihanstvo. Postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrayiny vid 22 hrudnya 2006 r. [On judicial practice in cases of hooliganism. Resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine, no. 10] (electronic resource). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/va010700-06>
5. Ivakhnenko O.A. (2015). Obyektyvna storona khulihans'kykh diyan' [The objective side of hooligan acts]. *Bulletin of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, no. 1, pp. 151–160.
6. Yatsenko S.S. (2005). Naukovo-praktychnyy komentar do Kryminal'noho kodeksu Ukrayiny [Scientific and Practical Commentary to the Criminal Code of Ukraine]. 4th species., processed. and papers.
7. Kodeks Ukrayiny pro administratyvni pravoporushennya vid 7.12.1984 r. [Code of Ukraine on Administrative Offenses (Articles 213-330) Code of Ukrainian SSR; Law, Code of December 7, 1984 No. 8073-X] (electronic resource). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/80732-10>
8. Knyzhenko O.O., Ivantsov V.O., Kornitsev P.Yu. (2013). Aktualni pytannya vidpovidalnosti za vchynennya khulihanstva [The urgent issues of responsibility for committing hooliganism]. *Lawyer of Ukraine*, no. 1, pp. 92–98.
9. Dudorov O.O., Khavronyuk M.I. (2014) Kryminal'ne pravo : Navchalnyy posibnyk [Criminal Law: Textbook]. Kyiv : Vait.
10. Sprava № 127/226/14-k – Apelyatsiynnyy sud Vinnyts'koyi oblasti vid 13 serpnya 2014 r., m. Vinnytsya. [Case number 127/226/14-k Court of Appeal of Vinnytsia region]. (electronic resource). Available at: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40291730>